

Sutartinio dvibalsio [ie] atliepinių rašyba Simono Daukanto leidinio *Epitome Historiae Sacrae* (1838) lietuviškose antraštėse ir *Zodrodyje toie kningelieie essontiu zodiù*¹

BIRUTĖ GUDELIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

El. paštas: birutegud@inbox.lt

1837 m. išspausdintoje *Prasmoje* <ei> tipo digrafų vartoseną gerokai įvairesnė ir dažnesnė nei po metų išleistame *Zodrodyje*, o po 1838 m. šio tipo digrafas apskritai beveik išnyksta iš Daukanto žodynų. Taigi *Zodrodį* galima laikyti pereinamuoju darbu, kuriame vartojami ir <ei>, ir <ij> tipo rašmenys. Leidinio *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškas antraštės Daukantas, matyt, vertė šiek tiek vėliau, kai šiaurės žemaičių [ei] jau buvo nutaręs žymėti daugiausia digrafo <ij> tipo ženklais.

Raktažodžiai: S. Daukantas, žemaičių kretingiškių šnektą, *Zodrodys*, *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškos antraštės, dvibalsio [ie] atliepinių rašyba

Apie Simono Daukanto fonetinę rašybą yra rašę Petras Jonikas², Birutė Vanagienė³, Roma Bončkutė⁴, Giedrius Subačius⁵, tačiau išsamių sutartinio dvibalsio [ie] atliepinių tyrimų *Epitome Historiae Sacrae*⁶ lietuviškose antraštėse ir *Zodrodyje toie kningelieie*

¹ Dėkoju moksliniam vadovui habil. dr. Sauliui Ambrazui už pagalbą ir konsultacijas rengiant šį straipsnį.

² Jonikas 1972: 180tt.

³ Vanagienė 1995: 422.

⁴ Bončkutė 1993: 24tt.

⁵ Subačius 1991: 58–63.

⁶ Minėtas žodynas pasirodė 1838 m. spalio 29 d. Sankt Peterburge kartu su 63 puslapių lotynišku *Epitome Historiae Sacrae* tekstu, turinčiu lietuviškas antraštes. Tai buvo lotynų kalbos skaitiniai vidurinės mokyklos antrai klasei (Merkys 1984: 10). Daukanto *Zodrodį* sudaro 42 puslapiai, kurie paginuoti atskirai nuo *Epitome Historiae Sacrae*. Jono Kruopo duomenimis, darbe yra maždaug 2 350 alfabetiškai pateiktų, bet reikšmėmis nesuskirstytų lotyniškų žodžių, jų pagrindinių formų ir 250 tekste pasitaikančių būdingesnių žodžių junginių bei 3 880 lietuviškų žodžių ir 260 junginių atitikmenų. Visi lotyniški žodžiai ir junginiai išversti, dažnai pateikta po keletą lietuviškų atitikmenų. Tai geriausiai su tvarkytas Daukanto žodynas (Kruopas 1998: 193–209). Rašant šį straipsnį suskaičiuota, kad *Epitome Historiae Sacrae* yra 206 lietuviškos skyrelius žyminčios antraštės, kurias sudaro 999 žodžiai. Pirminis, bet netiesioginis Daukanto *Zodrodžio* lietuviškosios leksikos ir lietuviškų antraščių vertimo šaltinis – prancūzų profesoriaus Charleso François L’Homondò (1727–1794) parengta knygelė *Epitome Historiae Sacrae* (Bončkutė 2002: 120–121; 124). Tai lotyniška Senojo Testamento santrauka, skirta šios kalbos besimokantiems mokiniam. Kartu su lotyniškais tekstais išspausdintas ir lotynų-prancūzų kalbų žodynelis. Šis L’Homondò darbas anuomet Prancūzijoje buvo labai populiarus.

*essontiu žodiū*⁷ iki šiol dar nebuvo, tad šiame straipsnyje ir stengiamasi užpildyti šią spragą.

1759 m. išleistas *Ziwatas*⁸ buvo įtakingas Žemaitijoje ir XIX amžiuje. Čia dvibalsio [ie] atliepinys paprastai rašomas digrafu <yi>. Daukantui galėjo būti žinomi ir XIX a. pradžioje rašę žemaičiai – kretingiškiei ir raseiniškiai. Kaip rodo G. Subačiaus⁹ darbai, XIX a. pirmajame dešimtmetyje bendrinę kalbą Didžiojoje Lietuvoje bandė kurti dūnininkai. Dionizas Poška dvibalsio [ie] atliepinį <i> iš pradžių žymėjo raide <i>¹⁰, vėlesniuju kūrybos laikotarpiu perėjo prie <ij>, o dar vėliau – prie <ji>¹¹. Apie vyskupą Juozapą Arnulfą Giedraitį susitelkę kunigai gana nuosekliai vartojo aukštaitišką <ie>, nors jų darbuose pasitaikydavo ir dūninikiškų ypatybių¹². Simonas Stanevičius, remdamasis savo raseiniškių tarme, rašė <i>, tik kartais – <ie>. Tą patį darė ir Jurgis Pliateris¹³.

Toliau minėtini dūnininkai. Antanas Klementas tarmės dvigarsį [ei] žymėjo <yi>, po *l* kartais rašydavo <ij>, žodžio pradžioje – <i>¹⁴; vėliau – <yj>, <ij> po *g*¹⁵. Kajetonas Nezabitauskis labiau linko vartoti <ji> nei <ij>¹⁶. Leidinyje *X. D. K. P. S. lietuvių kalbos gramatika: XIX amžiaus pradžia*¹⁷ (1834) (toliau – *X. D. K. P. S. gramatika*) rašoma <ey> ir <ę>¹⁸. Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai būdingas <yi> ir <yy>¹⁹. Šiek tiek vėliau už Daukanto *Zodrodį* rašęs dūnininkas Kazimieras Prialgauskis (1845, 1847) jau vartojo <iy>²⁰.

Kaip matome, dauguma XIX a. žemaičių dvibalsio [ie] atliepinius savo tarmėje žymėjo trumposios ir ilgosios balsės *i* formomis ir priebalsio *j* junginiu. Grafemų *e* ir *i* digrafais retas, pavartotas, regis, tik *X. D. K. P. S. gramatikoje*. Tačiau Daukantas *Zodrodyje* atspindi abi rašybos tendencijas.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – ištirti žemaitiško dvibalsio [ei] rašybą *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse ir *Zodrodyje*. Pagrindiniai uždaviniai – pateikti dvibalsio variantus siaurės žemaičių kretingiškių tarme²¹ parašytuose *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse ir *Zodrodyje*; sudaryti rašmenų pasiskirstymo lentelę; nustatyti jų

⁷ Toliau – tik *Zodrodyje*.

⁸ Girdenis, Girdenienė 1997.

⁹ Subačius 1998.

¹⁰ Subačius 1998: 216.

¹¹ Ten pat: 226.

¹² Ten pat: 131.

¹³ Ten pat: 397.

¹⁴ Ten pat: 99.

¹⁵ Ten pat: 99 tt.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Giedrius Subačius bandė iššifruoti kriptonimus *X. D. K. P. S.* Nustatyta, kad pats gramatikos autorius kriptonimais *X. D. K. P. S.* nėra pasirašęs, tačiau iškeliamą mintis apie įrišėjų įtaką ar klaidos tikimybę įspaudžiant viršelio raides (plačiau žr. Subačius 2002: 21 tt.).

¹⁸ Subačius 1998: 319.

¹⁹ Ten pat: 323.

²⁰ Klumbytė 1999: 112.

²¹ Pagrindinės šios tarmės ypatybės – [ei], [ou] vietoj aukštaitiškųjų [ie], [uo]; afrikatų [tš], [dž] tarmėje nėra, kur kaitaliojasi su [t], [d] (plg.: Salys 1992: 25; Aleksandravičius 1967: 15). Vietoj bendrinės kalbos balsio [ė] žodžio kamiene ir kirčiuotoje galūnėje yra diftongoidas [ie], o nekirčiuotoje galūnėje – siaurasis [ę] (Salys 1992: 36; Zinkevičius ²1994: 90). Siaurasis įtemptasis siaurės žemaičių kretingiškių garsas [o] vartojamas negalūniniuose žodžių skiemenyse ir prieš galūnes su siauruoju vokalizmu (Salys 1992: 37). Dar žr. Zinkevičius ²1994: 85–101.

vartojimo priežastis, skirtumus ir tendenciją to meto Daukanto leksikografiniuose ir mokyklai skirtuose darbuose.

Straipsnio objektui ištirti pasirinkti tik Daukanto ankstyvosios leksikografijos laikotarpio (1837–1842 m.) tekstai. Taip siekta pateikti ne tik tiriamojo objekto vaizdą, bet ir artimiausią kontekstą, rašybos ryšius su panašiu laiku parengtais Daukanto leidiniais. Tai ankstyvosios Daukanto leksikografijos darbai: *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškos antraštės ir *Zodrodys* (1838²²), *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas* (parašytas 1839–1842 ar 1846²³) ir *Lietuvių-lotynų kalbų žodynas* (sudarinėtas tarp 1842 ir 1850 m., pildytas po 1851 m.²⁴) ir to laikotarpio vadovėliai *Prasmą lotinų kalbos* (1837) ir *Abecielą lietuvių-kalnienų ir žiamajtių kalbos* (1842).

Dėl savo aktualumo šiame straipsnyje pasirinktas tik fonetinis *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse ir *Zodrodyje* taikytas rašybos principas (sutampantis su grafikos taisyklėmis, t. y. žodžiai rašomi taip, kaip girdimi²⁵), pvz.: praes. 1 *abdownoiū* ~ apdovinoju 'apdovanoju' 11, *dripsau* ~ drybsau 19. Straipsnyje taikomi literatūros apžvalgos, duomenų analizės, lyginimo bei sintezės metodai. Atliktas darbas papildoma Daukanto ankstyvosios leksikografijos rašybos tyrimus, paaiškina nevienodą dvibalsio [ei] rašybą ir patikslina Petro Joniko (1972) duomenis apie minėto dvibalsio rašybą *Prasmoje* (jo rašyta tik apie <ij>). Atliktas tyrimas yra vienas iš etapų nuodugniai tiriant ankstyvosios Daukanto leksikografijos rašybą.

Aleksas Girdenis²⁶ nustatė, kad sutaptinis dvibalsis (polifongas) [ie] (kaip ir [uo]) yra savarankiškos fonemos /ie/ ir (/uo/), priklausančios ilgųjų balsių klasei. Mat „tarp [ie], [uo] ir į juos panašių junginių nėra papildomosios distribucijos, nes tie segmentai vartojami ir prieš balsius“²⁷.

Sutaptinio dvibalsio [ie] atliepiniai yra pagrindinė skiriamoji aukštaičių ir žemaičių tarmių fonetinė ypatybė. Daukantas priklauso šiaurės žemaičiams kretingiškiams. Čia vietoj aukštaičių [ie] kirčiuotoje ir nekirčiuotoje pozicijoje tariamas dvibalsis [ei]²⁸.

Dvibalsiui [ei] žymėti gana dėsningai *Zodrodyje* ir keliuose leidinio *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse Daukantas vartojo <ei> tipo digrafą su įvairiais diakritikais (žr. 1 lentelę).

Kaip matome iš šios lentelės, *Zodrodyje* vartoti šie digrafo <ei> variantai: <ei>, <ėi>, <ėi>, <ėi>, <ėi>, <ey>, pvz.: *deiwmilei* ~ dievmyliai 30, *mėigas* ~ miegas 37, *dėinū* ~ dienu 21, *Deiwo* ~ Dievo 42, *mėigas* ~ miegas 37, *kieymas* ~ kiemas 35, o *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse rastas tik vienas atvejis su <Ei> ir <ey>, pvz.: *Ėiwa* ~ Ieva 2, adj. nom. sg. f. *Kieysta* ~ keista 38.

Tą patį dvibalsį [ei] žymi ir <ij> digrafo variantai: <ij>, <ij>, <ij>, <ij>, <ii>, <ii>, <iy>, pvz.: *pijmou* ~ piemu 28, *paliiktū* ~ paliektu 'palieku' 34, *mijgose* ~ miegose 4, *lijsūs* ~ liesus 'liesas' 19, *wiwszes* ~ viešės 'vaišės' 19, *diina* ~ diena 35, *siykte* ~ siekti 41.

²² „Epitome historiae sacrae auctore C. F. Lhomond in Universitate Parisiensi professore emerito (su lietuviszku žodynėliu pagal laiszką 1837 m.)“ (Silvestraitis 1993: 365).

²³ Subačius 1990: 25.

²⁴ Ten pat: 27.

²⁵ *Lietuvių kalbos rašyba ir skryba* 1992: 12 (toliau – LKRS).

²⁶ Girdenis 2002: 103.

²⁷ Girdenis 2002: 103.

²⁸ Zinkevičius²1994: 85.

1 lentelė. Šiaurės žemaičių dvibalsio [ei] rašmenų variantai ir dažnumas Daukanto *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse ir *Zodrodyje*

Tipas	Rašmuo ²⁹	Pavyzdžiai iš <i>Zodrodžio</i>	Dažnumas	Pavyzdžiai iš <i>Epitome Historiae Sacrae</i> lietuviškų antraščių	Dažnumas
<ei>	<ei>	sf. nom. sg. ³⁰ <i>weita</i> 17, adv. <i>deinūnemetū</i> 21	28	–	–
	<éi>	sm. nom. sg. <i>mėigas</i> 37, sf. nom. sg. <i>dėina</i> 26	11	–	–
	<ėi>	sf. gen. sg. <i>dėinū</i> 21, adj. nom. sg. m. <i>dėiwabaimings</i> 34	2	–	–
	<ei> ³¹	sm. gen. sg. <i>Deiwo</i> 42	1	–	–
	<ėi> / <Ėi>	sm. nom. sg. <i>mėigas</i> 37, pron. nom. sg. m. <i>niewėinas</i> 41, inf. <i>mokitėis</i> 13	37	sf. nom. pers. nom. sg. <i>Ėiwa</i> 2	1
	<ey>	adj. nom. sg. m. <i>gjeidrūs</i> 5, sm. nom. sg. <i>kieymas</i> 35, sf. nom. sg. <i>skieyda</i> ³² 7	9	adj. nom. sg. f. <i>Kieysta</i> 38	1
		<i>Iš viso:</i>	88		2
<ij>	<ij>	sm. nom. sg. <i>pijmou</i> 28, adj. nom. sg. m. <i>pijminins</i> 29, praes. 1 sg. <i>palijkū</i> 12	9	sm. nom. sg. <i>Dijw's</i> 25	1
	<ij>	sf. loc. pl. <i>mijgose</i> 4, adj. nom. sg. m. <i>rijbūs</i> 28, praes. 1 sg. <i>pasjkkū</i> 2	33	sm. nom. sg. <i>dijw's</i> 1 tt.	25
	<ij>	adj. nom. sg. m. <i>lįsūs</i> 19	1	–	–
	<ij>	–	–	inf. <i>palijkt</i> 15	3
	<ii>	sf. nom. pl. <i>wiiesz</i> 19, praes. 1 sg. <i>mīgtū</i> 13, adv. <i>dīinowīdiū</i> 21	31	sf. gen. sg. <i>žuwiis</i> 46	1
	<ii>	sf. nom. sg. <i>diina</i> 35, adj. nom. sg. m. <i>diiwinas</i> 13	2	–	–
	<iy>	sm. nom. sg. <i>artkīymys</i> 'kaimynas' 41, inf. <i>sīykte</i> 41, part. <i>tīyk</i> 39	6	–	–
	<yi>	–	–	sf. nom. pers. nom. sg. <i>yiwa</i> 2	1
	<y>	–	–	sm. nom. sg. <i>Dyw's</i> 51	1
		<i>Iš viso:</i>	82		32

Kaip matome 1-oje lentelėje, digrafas <ij> ir jo variantai yra pagrindinis *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškų antraščių rašmuo dvibalsiui [ei] žymėti. Jis gana dėsningai vartojamas ir *Zodrodyje*, tačiau kai kurie iš jo variantų skiriasi. *Epitome Historiae Sacrae*

²⁹ Kol straipsnis buvo rengiamas spaudai, aptikta dar keletas negausių rašmenų: <ei>, <ėj>, <é>, <ī>. Statistiškai jie nėra reikšmingi ir bus aptarti kitose publikacijose.

³⁰ Remtasi gramatinėmis santrumpomis iš: Aleknavičienė O., Schiller Ch., Zinkevičius V. 2008.

³¹ Tokį rašmenį galėjo lemti ir spaudos dalykai, nes ne visuose egzemplioriuose šis rašmuo išskaitomas. Naudotasi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos, Rankraščių skyriuje (LMAVB RS) esančiu leidiniu *Epitome Historiae Sacrae* (leidinio šifras L–19/146).

³² Čia reikia pažymėti, kad Jonas Kruopas (1998: 196) netiksliai yra nurodęs žodžio *skieda* ~ *skieda* 7 reikšmę 'skiedra', mat lotyniškai *Clypeus*, *a*, *um* yra 'skydas'.

lietuviškose antraštėse rasti rašmenys: <ij>, <ij>, <ij>, <ii>, <yi>, <y>, pvz.: *Dijw's* ~ Dievas 25, *dijw's* ~ Dievas 1tt., *palijkt* ~ paliekt 'palikti' 15, sf. gen. sg. *žuwiis* ~ žuvies 46, *yiwa* ~ Ieva 2, *Dyw's*³³ ~ Dievas 51. Daugiau pavyzdžių pateikiama 1 lentelėje.

Žvelgiant į <ei> ir <ij> tipo rašmenų dažnumo duomenis leidinio *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse ir *Zodrodyje*, pirmiausia į akis krinta tai, kad sutampa <ij> rašmens vartoseną (atitinkamai 33 ir 25 atvejai), o didžioji dalis <ei> tipo rašmenų turimi tik *Zodrodyje*. Be to, *Zodrodyje* <ei> ir <ij> tipo rašmenys vartoti beveik po lygiai: 88 ir 82 atvejai. Tuo tarpu *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse jų santykis iš esmės skiriasi: atitinkamai 2 ir 32 atvejai.

Tačiau, kaip minėta, lieka neaiškios tą patį garsą [ei] išreiškiančių <ei> ir <ij> tipo rašmenų vartojimo priežastys. Antroje lentelėje pateikiamas abiejų tipų rašmenų pasiskirstymas žodyne pagal puslapius. Pirmasis dėl rašmenų gausos aptariamas *Zodrodys*.

2 lentelė. <ei> ir <ij> tipo rašmenų, žyminčių [ei] atitikmenis, pasiskirstymas atitinkamuose *Zodrodžio* puslapiuose

P.	Rašmuo												
	<ei>	<éi>	<ei>	<ei>	<éi>	<ey>	<ij>	<ij>	<ij>	<ij>	<ii>	<ii>	<iy>
1.	1		1						4		2		
2.		3	3										
3.									1		1		
4.									5		1		
5.						2			1				
6.			1			1			1				
7.						1			1		1		
8.	2		1						1				
9.		1	1						2				
10.	1								1				
11.			2						1				
12.							1				1		
13.			4								5	1	
14.							1						
15.	2								1		1		
16.									1				
17.	2		1						1				
18.		1	2						1				
19.	1								1	1	3		
20.									1		1		
21.	1	1			1						2		
22.			5						1		2		
23.	2	1	2										
24.													
25.	1		1								1		
26.	1	1					1						
27.	1												

³³ Tai pietų žemaičių raseiniškių fonetinė ypatybė. Plačiau žr. Zinkevičius 1966: 85.

2 lentelė. Tęsinys

P.	Rašmuo												
	<ei>	<éi>	<ęi>	<ei>	<ėi>	<ey>	<ij>	<ij>	<ij>	<ij>	<ii>	<ii>	<iy>
28.		1					2		2				
29.							1						
30.	2		1						1				
31.							1		2		2		
32.			2								1		
33.	1		2			2					3		1
34.	6				1		1	1	3				
35.						2						1	
36.											1		
37.		1	3										1
38.	1		2			1	1						
39.	1 ³⁴												2
40.											2		
41.		1	2										2
42.	2		1	1							1		

Kaip matome 2-oje lentelėje, *Zodrodyje* vyrauja rašmuo <ęi> – 37 atvejai, pvz.: *parsiszlęiū* ~ persišlieju 1, *skręisina* ~ skriesina 18, *weįszkelys* ~ vieškelis 22, *tęisa* ~ tiesa 22, *grumtęis* ~ grumties 32, *węinas* ~ vienas 42. Jis vartotas nuo pirmųjų *Zodrodžio* puslapių, bet nelabai nuosekliai – kas 2–3 puslapius. Tačiau pagal gausumą jį galima laikyti vienu pagrindinių Daukanto rašmenų *Zodrodyje*, žyminčiu šiaurės žemaičių dvigarsį [ęi].

Rašmuo <ei> (nors užfiksuotas ir pirmame puslapyje), nuosekliau imtas vartoti nuo antros dešimties puslapių, pvz.: *szesziomys deinomys* ~ šešiomis dienomis 22, *leizūwys* ~ liežuvis 23, *seijū* ~ sieju 23, *weįszpatibe* ~ viešpatybė 34, *weinouliktas* ~ vienuoliktas 42.

Taip pat protarpiais nuo pirmojo puslapio randame ir paraleliai su aptartuoju <ei> vartotą rašmenį <éi> (11x), pvz.: *rindo musztéis*, *kautéis* ~ rindoje muštis, kauties 'eilėje muštis, kautis' 2, *i wéinibę sūweste* ~ į vienybę suvesti 9, *wéita* ~ vieta 18, *nepatogio wéito* ~ nepatogio(je) vieto(je) 21, *péinas* ~ pienas 23, *wéita* ~ vieta 23, *déina* ~ diena 26, *séina* ~ siena 28, *méigas* ~ miegas 37, *téisa* ~ tiesa 41.

Rasta keletas rašmens <éi> pavyzdžių: *użwéizu* ~ užveiziu 2, *gėidū* ~ geidžiu 4, bet yra ir *geidū* ~ geidžiu 30, *netéising's* ~ neteisingas 21 ir *teisingas* ~ teisingas 34, *téisdarys* ~ teisdarys 22.

Su rašmeniu <ėi> užfiksuota pora pavyzdžių, greičiausiai atsitiktinių, žodyno pradžioje: *nujaunū dėinū* ~ nu jaunų dienų 21, *dėiwabaimings* ~ dievabaimingas 34. Panašiai galėjo atsitikti su rašmeniu <ei>, kuris užfiksuotas tik viename žodyje paskutiniame žodyno puslapyje: *toke yra wale Deīwo* ~ tokia yra valia Dievo 42.

Rasti 9 digrafo <ey> atvejai, visi žodžio šaknyje: *gieydrūs* ~ giedrus 'giedras' 5, *skieydnysz* ~ skiednešys 5, *gieydu* ~ giedu 6, *skieyda* ~ skieda 7, *kieykkartū* ~ kiek kartų 33, *kieyk-wens* ~ kiekvienas 33, *kieymas* ~ kiemas 35; *kieymī* ~ kiemi 'kieme' 35, *kieyno* ~ kieno 38. Dalis pavyzdžių rasta *Zodrodžio* pradžioje, pirmoje dešimtyje puslapių, dalis – ketvirtoje.

³⁴ Daukantas pavartojo hipernormalizmą, pvz.: sm. nom. sg. *Weilūs* ~ vielus 'vėlus' 39 (lot. *Tardus*, a. um). Žodžių reikšmės dar tikrintos pagal Kuzavinis 2007 (¹1996).

Peržiūrėjus visus vartojimo atvejus galima teigti, kad 66 atvejais <ei> yra vartojamas šaknyje, o 22 – žodžio gale; 66 žodžiai yra pirminiai, o 22 – išvestiniai (9 priešdėliniai, 7 priesaginiai ir 6 dūriniai). Paprastai <ei> tipo rašmuo vartojamas, kai tolesniajame skiemenyje eina balsis [a] (27 atvejai, pvz.: *wéita* ~ vieta 2, *péinas* ~ pienas 28, *dėiwabaimings* ~ dievabaimingas 34, *wėinas* ~ vienas 42) arba žodžio gale (22 atvejai; verta paminėti, kad tai uždaras skiemuo, galūnė nesutrumpėjusi, pvz.: *rupintėis* ~ rūpinties ‘rūpintis’ 11, *mokitėis* ~ mokyties ‘mokytis’ 13, *rengtėis* ~ rengties ‘rengtis, ruoštis’ 41); tolesniame skiemenyje rasta 10 balsio [u] atvejų (pvz.: *dėinū* ~ dienų 21, *kėikū* ~ keikiu 24, *weilūs* ~ vielus ‘vėlus’ 39), 8 – [i] (pvz.: *Deiwibe* ~ dievybė 27, *weinibę* ~ vienybę 34), 6 – [o] (pvz.: *wéito* ~ vieto(je) 21, *Deiwo* ~ Dievo 42), 6 – balsio [e] atvejai, iš kurių du dalyviai, ir 3 – [ou] atvejai, pvz.: *weinouleka* ~ vienuoleka ‘vienuolika’ 42.

Zodrodyje vartoti šie <ij> rašmens variantai: <ij>, <ij>, <ij>, <ij>, <ii>, <ii>, <iy>. Nuo pirmųjų *Zodrodžio* puslapių beveik nuosekliausiai iki dvidešimties, bet ne iki paskutiniųjų puslapių, vartotas digrafas <ij>. Iš viso jo rasti 33 atvejai. Pirmoje ir antroje dešimtyje puslapių jo yra daugiausia, trečioje ir ketvirtoje – po keletą: *pasijktas* ~ pasiektas 2, *priplijkū* ~ pripliekiu 2, *prisiju* ~ prisieju 2, *szjnas* ~ šienas 16, *žjzbai* ~ žiebai ‘žaibai’ 18, *patjku* ~ patiekiu 31, adv. *tjjsiau* ~ tiesiau 34.

Digrafas <ii> (rastas 31 atvejis) vartojamas nuo pirmųjų žodyno puslapių kas antrame puslapyje. Ypač dažnas 13 puslapyje, pvz.: *diiina* ~ diena 13, *Diiwingai* ~ dievingai 13, *Diiwiszkai* ~ dieviškai 13, *migtū*³⁵ ~ miegtu ‘miegu’ 13, *kasdiina* ~ kasdieną 13. Jis ir rašmuo <ij> dažniausiai vartotas tuose puslapiuose, kur nebūta rašmens <ij>.

Digrafas <ij> užfiksuotas 9-iose žodžiuose, jis įšivestas tik nuo antros dešimties puslapių, o pavyzdžių gausiausia trečioje dešimtyje: *palijktū* ~ paliektu ‘palieku’ 12, 34, *lijpū* ~ liepiu 14, tačiau yra *lijpū* ~ liepiu 22, 31, *arnetijisa* ~ ar ne tiesa 26, *pjiminynys* ~ piemeninis ‘piemens’ 28, *pjmou* ~ piemuo 28, *pasijkte* ~ pasiekti 31, *pasijku* ~ pasiekiu 29, *lijktu giws* ~ liektu ‘lieku’ gyvas 38.

Digrafas <ii> užrašytas tik kelis kartus: *diiwinas* ~ dievinas ‘dieviškas’ 13, *Subatōs diina* ~ Subatos diena 35. Po vieną kartą užrašyti šie digrafai: <ij>, pvz.: *numei palijktū* ~ numie paliektu ‘namie palieku’ 34 bei <ij>, pvz.: *ljsūs* ~ liesas 19, rastas tik *Zodrodyje*.

Digrafas <iy> pasitaikė paskutiniuose *Zodrodžio* puslapiuose, pvz.: *kijk* ~ kiek 33; *kijk wenš* ~ kiekvienas 37, *tijk* ~ tiek 39, *tijkgi* ~ tiekgi 39, *artkijmys* ~ artkiemys ‘kaimynas’ 41.

Rasti 82 atvejai su <ij> tipo rašmenimis. Visi jie vartojami šaknyje; 48 atvejai <ij> rasti pirminiuose, o 34 – išvestiniuose žodžiuose. Gausiausia priešdėlinių grupė – 20, dūrinių yra 8, priesaginių – 7, o galūnių darybos – 2; keli žodžiai turi dvi darybos priemones. Paprastai po <ij> tipo rašmens eina balsis [u] (31 atvejis, pvz.: *palijktū* ~ paliektu ‘palieku’ 12, *prisiju* ~ prisieju 2, *lijktu* ~ liektu ‘lieku’ 38), kartais – [a] (12, pvz.: *žjidas* ~ žiedas (rankos papuošalas) 4, *szjnas* ~ šienas 16, *žjzbai* ~ žiebai ‘žaibai’ 18). Kitų balsių šioje pozicijoje rasta po keletą atvejų: [i] – 8, [y] – 5, [e] (*i*) – 4, [ou] – 2, [e] (*ie*) – 1, [ėi] – 1, taip pat ir [o] (pvz.: *aszwiinis* ~ ašvienis ‘darbinis arklys’ 25, *trimijtyis* ~ trimietis ‘trimitas’ 6, *sijkte* ~ siekti 41, *pjmou* ~ piemuo 28, *kikwens* ~ kiekvienas 42, *tjktėis* ~ tiekties ‘tiektis’ 8, *diiinowidiū* ~ dienovidžiu 21). Peržiūrėjus visus <ij> pavartojimo atvejus paaiškėjo, kad dauguma jų *Zodrodyje* tikrai yra toje pozicijoje, kai tolesniame skiemenyje yra siaurieji tarmės garsai [i], [i-], [ie], [u], [u-], [uo], pvz.: *pjiminynys* ~ piemeninis 28, *numei palijktū* ~ numie paliektu ‘namie palieku’ 34, *sijtuwa* ~ 4, *wiwses* ~ viešės ‘viešėjimas, vaišės’ 19, *trimiityis* ~ trimietis ‘trimitas’ 40 ir kt.

³⁵ Tarminė veiksmazodžio I a. forma.

Rašmuo <ij> vyrauja leidinio *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse. Čia jo vartoseną beveik tokia pati, kaip ir *Zodrodyje*, tik pažymėtina, kad jis pavartotas net 13 kartų žodyje *Dievas*³⁶. Žodžių su šio tipo rašmeniu nedaug, rasta po keletą atvejų su tolesniame skiemenyje esančiomis raidėmis [a], [o] ar [e]. Pasitaikė nemažai žemaitinimo atvejų, kai nėra galūnės arba galūnės balsis išmestas, pvz.: *lijp* ~ liepia 8, 18, *wjysz* ~ vieši 7, *wjyto* ~ vieto(je) 9, *Dijw's* ~ Dievas 1, 5, 31.

Rasta keletas atvejų, kai žodyje vartojamas <ij> tipo rašmuo, nors tolesniame skiemenyje yra užpakalinės eilės balsis, pvz.: *piitai* ~ pietai 'pietūs' 31, *dīina* ~ diena 13, *žjidas* ~ žiedas 4. Pastarąjį atvejį galbūt galima paaiškinti tuo, kad žemaičiams trumpinant galūnes ir susidarius sunkiai ištariamam priebalsių junginiui, vietoj nekirčiuoto baltosio [a] (kilusio iš [o]) galūnėje tariamas redukuotas garsas [o]³⁷.

Lyginant <ei> ir <ij> tipo rašmenis pirmiausia reikia pasakyti, kad labai griežtų vieno ar kito rašmens vartojimo ribų nėra, tačiau akivaizdus kelių rašmenų vartojimas tame pačiame puslapyje ir nesant vieno rašmens jo pakeitimas kitu. Digrafas <ij> labai nuosekliai vartotas nuo 1 iki 20 puslapio, išskyrus 12–13 puslapius. Šiuose puslapiuose vartoti digrafai <ei>, <ij>, <ii>, <ii>. Atsitiktiniais rašmenimis galima laikyti digrafus <ei>, <ei>, <ij>, <ii>, <ij>, <iy>. Kartais *Zodrodyje* paraleliai vartojami <ei> ir <ij> tipo rašmenys arba to paties rašmens variantai, pvz.: *mėigas* ~ miegas 33 ir *mėigas* ~ miegas 37, *deina* ~ diena 26 ir *dēina* ~ diena 26, *Deiwo* ~ Dievo 42 ir *dīiwingai* ~ dievingai 13 ar *dēiwabaimings* ~ dievobaimingas 34.

Leidinyje *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškos yra tik antraštės, tad pateiksime <ei> ir <ij> rašmenų pasiskirstymą jose (žr. 3 lentelę).

Kaip matome iš 3-ios lentelės, *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse vyrauja <ij> tipo rašmenys. Jie žymi [ie] atliepinį kirčiuotoje pozicijoje: <ij>, pvz.: *Dijw's* ~ Dievas 25, <ij>, pvz.: *dijw's* ~ Dievas 1, *lijp* ~ liep 'liepia' 8, *wjyto* ~ vieto(je) 9, *atijste* ~ at(i)tiesti 'ištesėti' 35, kartais <ij>, pvz.: *palijkt* ~ paliekti 'palikti' 15 ar <ii>, pvz.: sf. gen. sg. *žuwiis* ~ žuvis 46. Rastas vienas pavyzdys su rašmeniu <y>, pvz.: *Dyw's* ~ Dievas 51.

Nekirčiuotoje pozicijoje yra <yi>³⁸, pvz.: *yiwa* ~ Ieva 2, ir <ei> tipo rašmuo <Ėi>, *Ėiwa* ~ Ieva 2, taip pat <ey>, *kieysta* ~ keista 38. Beveik visus vartojimo atvejus užima grafema <ij>, kuri čia laikytina pagrindine, kaip ir *Zodrodyje*. Kaip matyti 3-ioje lentelėje, visi pavieniai atvejai pavartoti ten, kur nėra grafemos <ij>.

G. Subačius yra pastebėjęs, kad iki 24 *Zodrodžio* puslapio Daukantas yra palikęs tuščių vietų gramatinėms nuorodoms įrašyti, bet pamiršęs ar nespėjęs jų įrašyti, nuo 24 puslapio to jau nėra³⁹. Laikantis teiginio, kad antroji žodyno pusė yra labiau sutvarkyta, Daukantas buvo labiau apsisprendęs, ką rašys, galima kelti prielaidą, kad pagrindiniu rašmeniu Daukantas pasirinko <ei> tipo grafemą, kuri gana nuosekliai su savo variantais vartota iki žodyno pabaigos. Tuo tarpu <ij> tipo rašmenys, ypač iki 24 puslapio nuosekliai vartota <ij>, gana nedaug pavartoti, o ketvirtoje dešimtyje įsivestas visiškai naujas rašmuo <iy>. Tačiau galimas ir atvirkščias variantas, kai pirmoji darbo pusė galėjo būti vienodinama ar tvarkoma parašius ar rašant *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškas antraštes.

³⁶ Šis sakralinis žodis turbūt buvo tariamas nuo XVIII a. (Girdenis, Girdenienė 1997: 12).

³⁷ Plg. Zinkevičius 1966: 115 t.; *LKA* II 24, žemėl. Nr. 6.

³⁸ Apie rašmenį <yi>, kurį Daukantas žymėjo pagal savo lenkimiškę tartį, užsiminta Subačiaus (1998: 410). Teigiama, kad nors „gerai žinomuose Daukanto tekstuose nerandama digrafo *yi*, dar nereiškia <...>, kad Daukantas negalėjo jo nerašyti“. Kaip jau minėta, Daukantas kūrybinės veiklos pradžioje orientavosi į *Ziwatą*, kur šis digrafas buvo vartojamas.

³⁹ Subačius 1990: 22.

3 lentelė. <ei> ir <ij> tipo rašmenų, žyminčių [ei], pasiskirstymas leidinio *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškų antraščių atitinkamuose puslapiuose⁴⁰

P.	Rašmuo								
	<ei / Ėi>	<ey>	<ij> ⁴¹	<ij> ⁴²	<ij>	<ii> ⁴³	<ii> ⁴⁴	<yi>	<y>
1.				2					
2.	1			1				1	
5.				2					
6.				1					
7.				1					
8.				1					
9.				1					
15.				1	1				
18.				2					
20.					1				
24.				1					
25.			1		1				
27.				1					
31.				2					
33.				1					
34.	1								
35.				1					
38.		1							
40.				1					
42.				1					
46.						1			
51.									1
56.				1					
58.				1					
60.				2					
62.				1					

Vadinasi, pagrindiniu *Zodrodžio* rašmeniu galima laikyti <ei> tipo grafemas, tiek <ei>, tiek <ei> (iš viso jų rasta 65), o bendras *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškų antraščių ir *Zodrodžio* rašmuo yra <ij>.

Petras Jonikas rašė: „sunkiau buvo Daukantui rašyti aukštaitiškai *ie* <...> dvibalsius. Iš pradžių jis rašo dvibalsių atitikmenis iš savo tarmės⁴⁵. Po šio teiginio jis pateikė *Prasmos*

⁴⁰ Taupant vietą, nurodyti tik tie puslapiai, kuriuose rasti rašmenys.

⁴¹ Šis rašmuo *Epitome Historiae Sacrae* žymi garsų junginį [ij], pvz.: sf. gen. sg. *Eldijôs* ~ eldijos 'laivo' (3); sf. nom. loc. loc. sg. *Mesopotanijo* ~ Mesopotamijoje (10); sm. nom. pers. gen. sg. *Matatijaus* ~ Matatijaus (58).

⁴² Šis rašmuo *Epitome Historiae Sacrae* žymi garsų junginį [ij], pvz.: sf. gen. sg. *Eldijos* ~ eldijos (4); sm. nom. pers. gen. sg. *Tabijosziaus* ~ Tobijaus (42).

⁴³ Šis rašmuo *Epitome Historiae Sacrae* žymi garsų junginį [ij], pvz.: sm. nom. pers. nom. sg. *Tabioszôs* ~ Tobijas (42); sm. nom. sg. *Padalitem's* ~ padalijimas (28).

⁴⁴ Šis rašmuo *Epitome Historiae Sacrae* žymi garsų junginį [ij], pvz.: sm. nom. pers. acc. sg. *Galiotą* ~ Galijotą (34); sm. nom. loc. acc. sg. *Babylonię* ~ Babiloną (55).

⁴⁵ Jonikas 1972: 124.

(1837) pavyzdžius tik su digrafu <ij>. Tačiau, plačiau patyrinėjus šio, ankstesniojo nei *Zodrodys*, Daukanto darbo rašybą, paaiškėjo, kad <ei> tipo digrafų yra gerokai daugiau nei <ij> (4 lentelė).

4 lentelė. Šiaurės žemaičių dvibalsio [ei] rašmenų variantai ir dažnumas Daukanto *Prasmoje*

Tipas	Rašmuo	Pavyzdžiai iš Prasmos	Dažnumas
<ei>	<ei>	sf. loc. sg. <i>weito</i> 122 (113), conj. <i>weinog</i> 36	38
	<ėi>	num. card. nom. pl. m. <i>wėini</i> 119	1
	<ėi>	pron. dat. pl. m. <i>aneidwem</i> 56	1
	<ėi>	sf. gen. sg. <i>wėiszņęs</i> 'vyšnios' 124 (115), <i>dalėis</i> 124 (117)	161
	<ey>	pron. nom. sg. m. <i>kieykwens</i> 47	28
	<'ei>	num. acc. sg. <i>w'einq</i> 113	1
	<e ⁴⁶ >	pron. dat. pl. m. <i>teidwems</i> 18, sm. gen. pl. <i>Letuwiu</i> 47	33
	<ė>	sm. nom. pl. <i>Lėtuwee</i> 4	9
		Iš viso	272
<ij>	<ij>	inf. <i>palijkt</i> 126, pron. nom. pl. m. <i>tij</i> 113	34
	<iy>	sf. acc. pl. <i>akiys</i> 17	1
	<ii>	pron. nom. pl. m. <i>nekurii</i> 113	24
	<ii> ⁴⁷	pron. nom. pl. m. <i>nekurii</i> 120	1
	<i>	adj. nom. sg. m. <i>kieykwinas</i> 24	1
		Iš viso	61

Iš labai įvairių ir gausių <ei> tipo rašmenų vartosenos *Prasmoje* tik keli rašmenys rasti metais vėliau išleistame *Zodrodyje* – <ei>, <ėi> ir <ėi>. Kita vertus, <ij> tipo rašmenų čia yra jau kur kas daugiau ir įvairesnių negu *Prasmoje*. Panašiu metu parengtuose kituose Daukanto leksikografiniuose darbuose, t. y. nedidelės apimties *Lenkų-lietuvių kalbų žodyne* ir *Lietuvių-lotynų kalbų žodyne*, rašomi negausūs savo variantais tik <ij> tipo rašmenys, pvz.: <ij>, <ij>, <ij>. Daukanto *Lenkų-lietuvių kalbų žodyne* rastas tik vienas atvejis su <ei> tipo rašmeniu <ėi>: *wieszpatėis* ~ *Wiešpaties* (le. *Gwardija*). Darbe *Abeciolejoje lietuvių-kalnienų ir žiamajtių kalbos* (1842) irgi vyrauja <ij> tipo rašmenys, pvz.: <ij>, <ij>, <ii>, <ii>, <ii>; rastas tik vienas atvejis su digrafu <ej>, pvz.: *tejwasis* ~ *tėjwasis* 'minkštasis' (kalbant apie rusų *б*) 57.

Taigi *Zodrodį* galima laikyti pereinamuoju darbu, kuriame vartojami ir <ei>, ir <ij> tipo rašmenys. O leidinio *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškas antraštės Daukantas vertė, matyt, šiek tiek vėliau, kai šiaurės žemaičių [ei] jau buvo nutaręs žymėti daugiausia digrafo <ij> tipo ženklais. Po 1838 m. <ei> tipo digrafai apskritai beveik išnyksta iš Daukanto raštų.

G. Subačiaus nuomone, R. Bončkutės⁴⁸ nurodyti Daukanto „Darų“ (1822) nuorašo dvibalsį [ei] žymintys rašmenys <ei>, <ėi>, <ij>, <ey> yra ne aptariamojo laiko – 1822-

⁴⁶ Kamieno *letuw* – formos su *e* dar Daukanto *Darbų* nuoraše (1822) perrašinėtojo Jurgio Pliaterio išlaikytos iš [kitų] Daukanto [veikalų]. Žr. Subačius 1998: 410.

⁴⁷ Prancūzų kalboje du taškiukai virš raidės – vadinamoji *tréma* – dedama „virš balsės (e, i, u) atskirti nuo kitos prieš ar po jos einančios: *hai, naïf* <...>“. In: Nyrop 1904: 128. Galbūt tai menka nuoroda į naudojamąsi prancūziškuoju leidinio variantu.

⁴⁸ Bončkutė 1993: 60.

ųjų – kūryba, o jau tolesnių Daukanto ieškojimų ženklai⁴⁹. Vadinasi, tokių rašmenų kūrybos pradžia galima laikyti po 1822 metų.

Bandant paaiškinti, kodėl Daukantas tam pačiam žemaitiškam sutaptiniam dvibalsiui [ėi] iš pradžių vartojo du skirtingus digrafų tipus, atkreiptinas dėmesys į šį Zigmo Zinkevičiaus teiginį: „Vlado Grinaveckio duomenimis (PID XI 70), ir kai kur už [šiaurės žemaičių] pietryčių ribos vietoj *úo* (kaip su *ie?*) esą tariama *uu*: *dū-yna* ‘duona’, *bet jū-ks* ‘juokas’. Dėl balsių asimiliacijos veikimo [tarmės] šiaurėje *oi*, *ei* gali būti kaitaliojami su *uu*, *i* priklausomai nuo tolesnio skiemens vokalizmo⁵⁰. Tai siauriau paplitusi ir fakultatyvinio pobūdžio kaita, labiau būdinga šiaurės žemaičiams telšiškams⁵¹. Prieš tolimesnio skiemens siauruosius paprastai sakoma ir [ei]⁵². Tik apie *ou* virtimą *uu* tirkšliškių tarmėje rašyta ir A. Girdenio⁵³. Jis teigia, kad šių garsų asimiliacija nėra iki galo nuosekli. Daukanto gimtieji Lenkimai yra visiškai netoli šiaurės žemaičių kretingiškių ribos su šiaurės žemaičiais telšiškiais.

IŠVADOS

Daukantas *Zodrodyje* išlaikė vieną pagrindinių kretingiškių tarmės ypatybių: dvibalsį [ėi] kirčiuotoje ir nekirčiuotoje pozicijoje.

Susisteminti dvibalsio [ėi] vartojimo duomenys iš *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškų antraščių ir *Zodrodžio*. Jam išreikšti Daukantas vartojo <ei> ir <ij> tipo digrafus (88 ir 82 atvejai).

Keletas *Prasmoje* vartotų rašmenų rasta vėliau išleistame *Zodrodyje* – <ei>, <ėi> ir <ėi>.

Nustatyta pagrindinė šių dviejų rašmenų vartojimo priežastis. Esant <ei> tipo rašmeniui, tolesniajame skiemenyje yra [a] (27 atvejai); šis rašmuo vartojamas ir žodžio gale (22 atvejai). <Ij> tipo rašmuo ir jo variantai dažniausiai vartojami, kai tolesniame skiemenyje yra [u] (31 atvejis), taip pat [uo], [i], [i-], [ie].

Simonas Daukantas kaip pagrindinį rašmenį visame *Zodrodyje* vartojo digrafą <ėi> (37 atvejai), o kartu su *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškomis antraštėmis – digrafą <ij> ir jo variantus (atitinkamai 33 ir 32 atvejai), šalia nuo pirmųjų žodyno puslapių įsivesdamas darbe ne ką retesnius <ii>, <ij> ir <ėi>. Antroje dešimtyje papildomai buvo įvesti ar suklydus spaustuvinkams atsiradę rašmenys <ei>, <ėi>, <ij>, <ii>, <ij>, o ketvirtojoje – <iy>. Digrafas <ėi> pirmoje dešimtyje *Zodrodžio* puslapių užfiksuotas vos porą kartų, jo daugiausia rasta trečiojoje dešimtyje puslapių. Atsitiktiniais rašmenimis laikytini <ėi>, <ėi>, <ij>, <ii>, <ij>. Tik *Zodrodyje* rasta <ei> tipo rašmenų <ėi> ir <ėi>, <ij> tipo – <ij>, <ii>, <iy>. *Epitome Historiae Sacrae* lietuviškose antraštėse vyrauja <ij> tipo rašmenys <ij>, <ij>, <ij>, <ii>, taip pat rasta <yi>, <y>, <ėi> ir <ey>.

Po 1838 m. (tikrinta iki 1842 m.) <ei> tipo rašmenų Daukanto darbuose rasta tik pavieniai atvejai. Atliktas tyrimas – vienas iš etapų, padėsiančių nuodugniau iširti ankstyvosios Daukanto leksikografijos rašybą.

Gauta 2009 09 24
Parengta 2009 10 15

⁴⁹ Subačius 1998: 410.

⁵⁰ Zinkevičius 1966: 84.

⁵¹ Atkreiptinas dėmesys į sutaptinio dvibalsio [ou] žymėjimą <uu> telšiskio dounininko Klemento raštuose (Subačius 1998: 98).

⁵² Zinkevičius 1966: 62.

⁵³ Girdenis 1962: 144.

Literatūra ir šaltiniai

1. Aleknavičienė, O., Schiller, Ch., Zinkevičius, V. *Jokūbas Perkūnas, Wohlgegründetes Bedenken über die ins Litauische übersetzten zehn Fabeln Aesopi und derselben passionierte Zuschrift, 1706*. 2008. [Santrumpas parengė Ona Aleknavičienė]. Prieiga per internetą: <http://www.lki.lt/seniejiras-tai/Downloads/Indeksai/PB.html>
2. Aleksandravičius, J. *Kretingos tarmė*. Filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija (mašinarštis). Vilnius: Valstybinis V. Kapsuko vardo universitetas, 1967. 15.
3. Biblijos vardų žodynas. Sudarė Petras Kimbrys. Vilnius: Aidai, 2000.
4. Bončkutė, R. Pirmoji lietuviška istorija: du Simono Daukanto „Darbų“ rankraščiai. *LAIS* 5. *Simonas Daukantas*. Vilnius: Viltis, 1993.
5. Bončkutė, R. Simono Stanevičiaus knygelės *Historyia szwenta* (1823) vertimo ypatumai. *ALT* 4. 2002. 120–121, 124.
6. [Daukantas, S.] [Antraščių vertimas] C[harles] F[rançois] L'homond. *Epitome Historiae Sacrae*. Petropilie, 1838: *LMAVB RS*. L–19/146.
7. [Daukantas, S.] Zოდроды тоie кningелиеie essontiu žодиū. Charles François L'Homond. *Epitome Historiae Sacrae*. Petropilie, 1838. 1–42 (atskira puslapių numeracija knygos pabaigoje). *LMAVB RS*. L–19/146.
8. Daukantas, S. *Lenkų-lietuvių kalbų žodyno medžiaga*, Cz (czerwcowy) – Z. *LLTI*. Šifras SD 13.
9. Daukantas, S. [*Lietuvių–lotynų kalbų žodynas*, A–G (gvildyti)]. Be datos. *LLTI*. Šifras SD 14.
10. Daukantas, S. *Prasmų lotinų kalbos*. Petropilis: K. Hintzės spaustuvė, 1837.
11. Daukantas, S. *Abecieļa lijtuvīū–kalmienū ir žiamajtiū kalbos*. Petropilis: K. Krajaus spaustuvė, 1842.
12. Girdenis, A. *Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai*. Vilnius, 2002. 103.
13. Girdenis, A., Girdenienė, D. *1759 metų „Ziwato“ indeksas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
14. Girdenis, A. Balsių asimiliacijos reiškiniai Tirkšlių tarmėje. *Kalbotyra* 4. 1962. 144.
15. Jonikas, P. *Lietuvių bendrinės kalbos kūrimasis antroje XIX amžiaus pusėje*. Čikaga: Pedagoginis literatūros institutas, 1972. 180 t.t.
16. Klumbytė, N. Kazimiero Prialgausio *Spasabų* (1845) ir *Naujo altoriaus* (1847) žemaičių kalba. *Alt* 1. 1999. 112.
17. Kruopas, J. S. Daukanto leksikografiniai darbai. J. Kruopas. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998. 193–209.
18. Kuzavinis, K. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007 (1996).
19. [L'homond Charles François,] *Epitome Historiae Sacrae ad usum tyronum lingue latinae Auctore C. F. L'homond in Universitate Parisiensi professore emerito* wydania Ludwika Sobolewskiego. Vilnae, 1809.
20. [L'homond Charles François,] *EPITOME HISTORIAE SACRAE, AD USUM TYRONUM LINGUAE LATINAE*. Auctore C. F. L'homond, in Universitate Parisiensi Professore emerito. Nova EDITIO Cui accesit dictionarium latino polonicum. VILNAE ET VARSOVIAE TYPIS ET IMPENSIS IOSEPHI ZAWADZKI TYPOGRAPHI, 1821.
21. *LKA II – Lietuvių kalbos atlasas*. 2. Vilnius: Mokslas, 1972.
22. *LKRS – Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*. Parengė N. Sližienė, A. Valeckienė. Vilnius: Mokslas, 1992 (1976).
23. *LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas*. I–XX. 1941–2002. *Elektroninis variantas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga per internetą: www.lkz.lt

24. Merksys, V. Simono Daukanto literatūriniai vertimai. S. Daukantas. *Vertimai ir sekimai*. Vilnius, 1984. 10.
25. Nyrop, K. *Grammaire Historique de la Language Française*. Copenhagen: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, 1904. 128.
26. Salys, A. *Raštai* 4. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1992. 25, 36–37.
27. Silvestraitis, M. Medega S. Daukanto biografijai. *LAIS* 5. *Simonas Daukantas*. 1993. Vilnius: Viltis. 365.
28. Subačius, G. Simono Daukanto žodynai. *LAIS* 1: *Tautinės savimonės žadintojai: nuo asmens iki partijos*. Vilnius: Sietynas, 1990. 20–31.
29. Subačius, G. Simono Daukanto rašybos ir kūrybinių interesų kitimas. *Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų: Jaunųjų istorikų darbai* 7. Vilnius: Academia, 1991. 58–64.
30. Subačius, G. Simono Daukanto požiūris į bendrinę kalbą. *LAIS* 5: *Simonas Daukantas*. Vilnius, Viltis, 1993. 63–68.
31. Subačius, G. Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos žemaičių kalba. *LAIS* 8. *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996. 10–113.
32. Subačius, G. *Žemaičių bendrinės kalbos idėjos. XIX amžiaus pradžia*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
33. Subačius, G. (pareng.) *X. D. K. P. S. lietuvių kalbos gramatika: XIX amžiaus pradžia*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
34. Vanagienė, B. Redakcinės pastabos. S. Daukantas. *Istorija Žemaitiška* 2. Vilnius: Vaga, 1995. 422.
35. Zinkevičius, Z. *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis, 1966.
36. Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, ²1994.

BIRUTĖ GUDELIENĖ

The resound spelling of the coincidable diphthong [ie] in Lithuanian headlines and *Zodrodis toie kningelieie essontiu žodiū* of *Epitome Historiae Sacrae* published by Simonas Daukantas in 1838

Summary

The usage of the special digraph type <ei> appears more various and frequent in *Prasma* (printed in 1837) than in *Zodrodis* (published a year later). This kind of digraph almost vanished from Daukantas' dictionaries after 1838. *Zodrodis* is considerable to appear as a transitive work in which the type of characters such as <ei> and <ij> are used. Daukantas probably was translating Lithuanian headlines of the Publication *Epitome Historiae Sacrae* somewhat later, just at the same time when northern Samogitians decided to mark [ei] mainly by the symbol of the <ij> type. Key words: S. Daukantas, Samogitian Kretinga dialect, Lithuanian headings, spelling of the resounding diphthong [ie]